

İnsan hayatta ulaştığı şey ile ulaşmak istediği şey arasında daima gerilim yaşayan bir hâlet-i ruhiyeye sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, "İnsanoğlunun bir vadi dolusu altını olsa ikinci bir vadi dolusu daha altın ister." şeklindeki hadisinin işaret ettiği anlam da bunu teyit etse gerektir. Kur'an, insanı bir taraftan "eşref-i mahlukat" diye övüyor, diğer taraftan onun bazı şeylere karşı zafiyetinde bulunduğunu belirtmektedir. Dünya tasviri de bütündür. Bazı yönlerden pozitif bazı yönlerden negatif bir dünya tasviriyle karşılaşırız. Ancak konuya neresinden bakarsak bakalım, biyolojik bir varlık ve hissiyat sahibi insan et, kemik, nefis ve ruhtan yaratılmıştır. En tabii ihtiyacı karnını doyurmak için de reel bir dünyaya muhtaçtır. Şüphesiz insan ve dünya hakkında yapılan bu olumlu-olumsuz tasvirler, tespit ve teşhisler geniş bir alışıma gerektirmektedir. Biz bu vaazımızda konunun daha fazla detayına ve felsefi boyutuna inmeksiz Kur'an ve sahih hadislerde insan ve dünyanın nasıl değerlendirildiğine kısaca bakmak istiyoruz. Kur'an-ı Kerim'e göre İnsan ve Onun Sorumluluğu Kur'an'ın ilk inen ayetleri gerek muhatap (Hz. Muhammed), gerekse muhteva açısından (yaratılış) insana vurgu yapmaktadır. [1] Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, Kur'an'ın nihai hedefi insandır. [2] Kadim kelam, sözle Allah ile (Bismillah) başlamakta insan (nâcir) ile son vermektedir. Ancak ne var ki Kur'an, zaman zaman insanın acağı, şımarık, egoist, zayıf, aciz, zora dayanamayan, aceleci, duyuları bazen dumura uğramış, akıl tutulmasına sahip, nankör, gömmez, zalim, cahil gibi pek çok zaafıyla, bir varlık olduğunu, [4] kendini yaratandan müstağni gördüğünde de sapıtığını belirtmektedir. [5] Bir de buna ilaveten insanın nisyan (korku itibarıyla de irtibatlı bir kavram) ile malul görüldüğünden gâh işleyebilir kapasitede yaratıldığını belirtmekte ve Hz. "dem'in cennette yasak meyveden yiyip, dünyaya inişini (hub'ı) buna delil olarak göstermektedir. İşin bir boyutu bütünlükten, diğer taraftan Kur'an, insanın pek çok pozitif yönlerine de atıfta bulunmaktadır. Kitabımız her ne kadar insandan kaynaklanan tarihin üzümlü; hikâyelerini anlatsa da genelde insan acısının devamı hakkında iyimser bir tablo çizmektedir. [6] "Allah insanı #1604;#1614;#1602;#1614;#1583;#1618; #1582;#1614;#1604;#1614;#1602;#1618;#1606;#1614;#1575; #1575;#1618;#1604;#1575;#1616;#1606;#1618;#1587;#1614;#1575;#1606;#1614; #1601;#1616;#1609; #1575;#1614;#1581;#1618;#1587;#1614;#1606;#1616; #1578;#1614;#1602;#1618;#1608;#1616;#1610;#1605;#1613; Biz elbette insanı en güzel biçimde yarattık" [7] "ahsen-i takvim" ve "zere yaratmış ve #1608;#1614;#1604;#1614;#1602;#1614;#1583;#1618; #1603;#1614;#1585;#1617;#1614;#1605;#1618;#1606;#1614;#1575; #1576;#1614;#1606;#1616;#1609; #1575;#1614;#1583;#1614;#1605;#1614; #1608;#1614;#1581;#1614;#1605;#1614;#1604;#1618;#1606;#1614;#1575;#1607;#1615;#1605;#1618; #1601;#1616;#1609; #1575;#1604;#1618;#1576;#1614;#1585;#1617;#1616;

وَالْبَحْرِوَرَزَقْنَاهُمْ مِنَالطَّيِّبَاتِوَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىكَثِيرٍمِمَّنْخَلَقْنَاتَفْضِيلاً “And olsun ki, biz ademoğullarını üstün ve saygıdeğer kıldık. Karada ve denizde onların ulaşımını sağladık, tertemiz şeylerle onları rızıklandırdık ve yarattıklarımızın pek çoğundan da üstün ettik onları.” “ eşref-i mahilûk”[8] diye nitelendirmiştir. Belki de insan bu özelliğinden dolayı dağların taşların kaldıramadığı “emanet” yükünü üzerine almış ve “sorumlu” kılınmıştır.[9] Bu hâliyle Allah insanı “başiboş”

اَيَحْسَبُاْلاِنْسَانُ اَنْيُتْرَكَسُدًى “İnsan başiboş bırakılacağını ve dilediği gibi hareket edebileceğini mi sanır?”[10] ve

اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَاخَلَقْنَاكُمْ عَبَثًاوَاَنَّكُمْ اِلَيْنَالاَتُرْجَعُونَ“Sizi boşuna ve amaçsiz yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?” [11] Buyrulduđu gibi “boşuna” yaratmamış, sorumluluğunun tabii sonucu olarak onu yeryüzünün “halife”si yapmıştır.

وَاِذْ قَالَرَبُّكَلِلْمَلَئِكَةِ اِنِّىجَاعِلٌ فىِاْلاَرْضِخَلِيفَةً ‏ َ“Bir zamanlar Rabbin meleklere: Bakın ben yeryüzünde benim hükümlerimi uygulayacak bir halife, bir temsilci yaratacağım demişti”[12] Kendi elleriyle yarattığı قَالَيَآاِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ

اَنْ
تَسْجُدَ
لِمَا
خَلَقْتُ
بِيَدَىَّ
اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ
كُنْتَ مِنَ
الْعَالِينَ
“Allah: “Ey İblis!” dedi. “Kendi ellerimle yarattığım şu varlığın önünde yere kapanmaktan seni alkoyan nedir? Başka bir yaratık önünde boyun eğmeyecek kadar kibirli misin? Yoksa kendini üstün görenlerden misin?”[13], eşyanın isimlerini kendisine öğrettiği
 وَعَلَّمَ
اَدَمَ
اْلاَسْمَآءَ كُلَّهَا “Allah,
Âdem’e her şeyin ismini öğretti.”[14], insanı belli bir merhaleden sonra da şu ayette belirtildiği gibi فَاِذَا
سَوَّيْتُهُ
وَنَفَخْتُ
فِيهِ مِنْ
رُوحِى
فَقَعُوا
لَهُ
سَاجِدِينَ
“O’nun yaratılışını tamamlayıp, ruhumdan O’na
üfür-düğüm zaman, derhal O’na karşı yere kapanın”emri ile
 “ilâhî nefha”[15] ile şereflendirmiştir. &Keza bazı nasihat kitaplarımızda meleklerin hocası olarak bilinen şeytanın cennetten kovulması, Allah’n
Âdem’e (insan) “secde et” (saygı anlamında) emrine[16] karşı gelmesi nedeniyle olmuş ve bir anlamda şeytan insana saygısızlık ettiği için cezalandırılmıştır. Yine Allah tarafından tabiatta bulunan her şey böylesine önemli bir varlık olan insanın emrine âmâde kılınmış[17] ve onun hizmetine sunulmuştur.[18] &Buna mukabil insan da bütün bu nimetlerin tabii sonucu ibadet ve itaatını Allah’a hasredek, böylece O’nun katında “değer” bularak
قُلْ مَا
يَعْبَؤاُ
بِكُمْ
رَبِّى
لَوْلاَ
دُعَآؤُكُمْ
“İnananlara de ki: Dua, yalvarma ve ibadetiniz olmasaydı, Rabbim size değer verir miydi?”[19] Yaratılış gayesine uygun davranacaktır.[20] Öyleyse insan pişmiş çamurdan yaratılması[21] hasebiyle süfli, kendisine ilâhî ruh üflenmesiyle ulvi niteliklere müştereken sahip bir varlıktır. Ayrıca Kur’an, bütün bunlarla birlikte sorumluluk sahibi insandan dinî anlamda yapması veya yapmaması gereken şeyleri isterken varlıklardan sadece kendisine bahşedilen “akl”ı

şu ifadeyle اَفَلاَتَعْقِلُونَ devreye sokmasını tavsiye etmektedir.[\[22\]](#) Böylece Allah, her iki uca da aday (âlâ-i illiyyun ve esfel-i safilin Tin, 4-5) insanı olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi görme istemektedir. Netice itibariyle, Kur’an'a göre akıl ve irade sahibi, kendi yolunu özgürce seçebilen[\[23\]](#) insan, yaptıklarından bir gün sorguya çekileceği[\[24\]](#) bilinciyle hareket etmeli ve bu doğrultuda sorumlu davranmalıdır. Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Dünya Hayatı Kur’an-ı Kerim'de insan hakkındaki ayetleri ana hatlarıyla bu şekilde belirttikten sonra, şimdi onun içinde yaşadığı fizik âlem dünya’ya bakalım. İşin başında insanın ebedî saadeti kazanabileceği tek yer dünya olduğundan reel âlemi yadsıyamayacağını tespit edelim. Doğrusu Kur’an'da dünya ve mâsivadan yüz çevirip Allah’a yönelmek “tebettül” olarak ifade edilmektedir. وَاذْكُرِاسْمَرَبِّكَوَتَبَتَّلْاِلَيْهِتَبْتِيلاً “Ama hem gece hem gündüz Rabbinin adını an ve bütün varlığıyla kendini O’na ada.”[\[25\]](#) Keza dünya ve âhiret arasında bir tercih mecburiyeti bulunduğu, âhiret hayatının tercih edilmesi istenmiş, aksi davranmak ise kınanmıştır. اَلَّذِينَيَسْتَحِبُّونَالْحَيَوةَالدُّنْيَاعَلَىاْلاَخِرَةِوَيَصُدُّونَعَنْ سَبِيلِاللهِوَيَبْغُونَهَا عِوَجًااُولَئِكَفِى ضَلاَلٍبَعِيدٍ “Onlar ki, dünya hayatını biricik sevgi nesnesi olarak seçip, ahirete tercih ederler ve başkalarını Allah’ın yolundan çevirip, o yolu eğri ve dolambaçlı göstermeye çalışırlar. İşte onlar çok uzak ve derin bir sapıklık içerisindedirler.”[\[26\]](#) Yine Kur’an'da insan yarına (ahiret) bir şeyler göndermeye teşvik edilmiştir. يَآاَيُّهَالَّذِينَاَمَنُوااتَّقُوااللهَوَلْتَنْظُرْنَفْسٌ مَا

قَدَّمَتْ
لِغَدٍ
وَاتَّقُوا
اللهَ اِنَّ
اللهَ
خَبِيرٌ
بِمَا
تَعْمَلُونَ
“Ey iman edenler! Sizler yolunuzu Allah’ın kitabıyla bulun ve herkes yarın için,
ne hazırladığına bir baksın ve yolunuzu, Allah’ın kitabıyla bulmaya çalışın.
Çünkü Allah, ne yapıyorsanız hepsinden haberdardır.”[27] Bu durumda,
Kur’an-ı Kerim’e baktığımız zaman yaklaşık altmış ayette dünya hayatına
tarafsız bir yaklaşım sergilendiğini, elli ayette olumsuz, yedi ayette ise olumlu mana
yüklendiğini gürüyoruz. Dünya tasavvuruna bir diğer zaviyeden
bakıldığında Kur’an dünyayı aldatıcı bir geçinme,
وَمَا
الْحَيَوةُ
الدُّنْيَآ
اِلاَّ
مَتَاعُ
الْغُرُورِ
“Bu dünya hayatına düşkünlük, aldatıcı bir zevkten başka bir şey
değildir.”[28] Yine Oyun ve oyalanmadan
اِنَّمَا
الْحَيَوةُ
الدُّنْيَا
لَعِبٌ
وَلَهْوٌ “Bu dünya hayatı
bir oyundan ve geçici bir eğlenceden ibarettir.”[29] İbaret gürmedir.
 Bu durumu tasvir eden ayetlerden birinde şöyle buyrulmaktadır:
وَاضْرِبْ
لَهُمْ
مَثَلَ
الْحَيَوةِ
الدُّنْيَا
كَمَاءٍ
اَنْزَلْنَا
07;ُ مِنَ
السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ
بِهِ نَبَاتُ
اْلاَرْضِ
فَاَصْبَحَ
هَشِيمًا
تَذْرُوهُ
الرِّيَاحُ
وَكَانَ
اللهُ عَلَى

£¥¤§¦ ž¤ىْءٍ
مُقْتَدِرًا
“Onlara, dünya hayatının misalinin tıpkı şöyle olduğunu anlat. Gökten
indirdiğimiz su ile yeryüzünde yetişen bitkiler birbirine karışır, ama sonunda
rüzgârın savuracağı çer çouml;pe döner. Allah her şeyin
üstünde kudrete sahip olandır. Mal ve oğullar, dünya hayatının
süsüdür. Ama baki kalacak yararlı işler, sevap olarak da emel olarak da
Rabbi’nin katında daha hayırlıdır.”[30] Yine bu durumu destekleyen bir başka
ayette, Hz. Peygamber dünya zînetlerine meyleden eşlerini bizzat Kur’an'ın
emrine uyarak îkaz etmiş, ya dünya hayatının süsünü, ya da onlardan
Allah’ı, Rasulünü ve âhiret yurdunu tercih etmelerini istemiştir.[31] Hz.
Peygamber'in zühd anlayışını konu edinen kitaplara baktığımız zaman da onun
dünyaya aşırı rağbeti hoş karşılamadığını görmekeyiz. Bu bağlamda söz konusu
eserlerde bizzat yaşantısına değinilmekte ve hayatı boyunca onun üst üste iki
gün arpa ekmeğiyle dahi karnını doyurmadığı[32]; bazen bir ay boyunca evlerinde sıcak bir
yemek pişmediği rivayet edilmektedir.[33] Ancak dünya hakkında çizilen bu menfi
görünüş, insanda olduğu gibi onun ontolojik (kevnî) oluşumuna değil,
âhireti ihmal eden hayat tarzıdır. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse
Kur’an, dünyaya değil ancak insanın dünyevileşmesine karşı bir tutum
sergilemektedir. Nitekim Hz. Süleyman’ın mal sevgisinde güttüğü
maksat da[34] bunu teyit etmektedir. O hâide Kur’an'ın bu şekilde tasvir ettiği
dünyanın daha ziyade “ahlakî” ve “dinî” bir terim
olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Buna mukabil coğrafî anlamda yeryüzü
için Kur’an'da “arz” kavramı geçmektedir. Yani ahiret emellerine
engel olmayan bir dünya hayatı meşrû, mübah, nimet ve mutluluk vesilesidir.
Nitekim Kur’an'ı en iyi anlayan ve yorumlayan Hz. Peygamber'in, dünyadan yüz
çevirip rahipler gibi yaşamaya çalışanlara; إنّ
لرَبّكَ
علَيْكَ
حقّاً، وإن
لنفسِكَ
عَلَيْكَ
حقّاً،
وهلكَ
علَيْكَ
حقّاً. فأعطِ
كلَّ ذِى حقٍّ
حقَّهُ “Vücudunun, nefsinin, hanımının,
çocuğunun, arkadaşının ve Rabbi’nin senin üzerinde hakkı vardır. Her hak
sahibine hakkını ver.” demesi bunu göstermektedir.[35] Yine Peygamber, bir grup
sahibinin kendisine gelerek dünya zevki namına hiçbir şeye iltifat etmemek
üzere karar almalarını tasvip etmemiştir.[36] Keza bu bağlamda
Kur’an’ın çalışmak, servet kazanmak, mal-mülk edinmek ve zengin
olmakla bir sorunu yoktur. Nitekim dünyayı imar anlamında çalışmayı teşvik eden
Allah, inananlara Cuma namazından sonra yeryüzüne dağılmalarını ve kısmetlerini
aramalarını emretmektedir.[37] Yine Kur’an'da,
فَاِذَا
فَرَغْتَ

فَانْصَبْ “Öyleyse, bir işi bitirince diğesine giriş!”[38] Buyrulmakta, dolayısıyla Allah, kulunu çalışır görmekten büyük bir hoşnutluk duymakta, onun dünya işiyle meşgul olmasını takdire şayan görmektedir. Keza Kur’an yeryüzünün imarını da salih kullara havale etmektedir.

وَلَقَدْ

كَتَبْنَا

فِى

الزَّبُورِ

مِنْ بَعْدِ

الذِّكْرِ

اَنَّ

اْلاَرْضَ

يَرِثُهَا

عِبَادِىَ

الصَّالِحُونَ “Tevrat’dan sonra Zebur’da da yazmıştık:

“Yeryüzüne dürüst ve erdemli kullarım varis olacak”[39]

Kişiyne ancak çalıştığının verileceğini beyan eden[40]Allah, insanı gereği kadar, belki de gereğinden daha fazla mal-mülk edinme arzu ve hevesiyle donatmış, malı, nimeti

Allah’ın bir lütfu[41] ve fazlı[42]olarak tanımlamıştır. Netice olarak, Kur’an ve

sahih hadislerde bazen zenginliği bazen de yoksulluğu teşvik eden, hem dünyayı yeren hem

de onu öven hükümeleri görebiliriz. Ancak bunları bir paradoks şeklinde

görmek yanlışır. Burada önemli olan zenginlik ya da yoksulluğun bizatihi kendisi

değildir. Her ikisinin de insanın elinde belli bir “değer”e dönüşmesidir.

Sonuç İnsanı öncelemeleyen ve dünyayı görmelikten gelen hiçbir

sistem başarılı olamaz. Doğrusu Kur’an’ı bütün olarak incelediğimiz

zaman insanın değerli bir varlık olduğunu görüyoruz. Zira istisnasız insan dışındaki

tüm varlıklar sünnetullah gereği mutlak cebir ve determinizm kurallarına tabi olurken,

insan serbest iradesiyle olaylara müdahale yetisiyle donatılmış ve sorumlu kılınmıştır. O

hâilde insan, tek boyutlu değerlendirilmemeli, onun maddî ve manevî, beden ve

ruhtan müteşekkil muhterem bir varlık olduğu gerçeği hep göz

önünde tutulmalıdır. Bu hâliyle mükerrem bir varlık olan insanı[43],

Mevlâ’nın “şaheseri” olarak tanımlamak abartılı bir ifade değildir.

İnsanın içinde yaşadığı dünya da böyedir. Aliya İzzetbegoviç’ın

ifadesiyle, dinimize göre dünya şeytanın mülkü, beden de günahın

yuvası değildir. Yani İslam, fakirlik ve ıstırap dolu terk-i dünya zihniyetini ideal olarak ortaya

koyan bir din değildir. Çünkü insanın ümit bağladığı ahiret/cennet bile bu

dinin kutsal kitabı Kur’an'da dünyevi renklerle tasvir edilmektedir.[44]

Sözün özü bütün bu söylenenleri dinî terminolojiyle

ifade edecek olursak Kur’an ve sahih sünnette, insanın her işte “ifrat ve

tefrit” ten uzak durması önerilmekte, “ölçü ve

denge” ye (Furkan, 2; Ahzab, 32; Rad, 8; Kamer, 49) dikkati çekilmektedir. Nitekim

bunun en somut örneğini,

وَالَّذِينَ

اِذَا

اَنْفَقُوا

لَمْ

يُسْرِفُوا
وَلَمْ
يَقْتُرُوا
وَكَانَ
بَيْنَ
ذَلِكَ
قَوَامًا
 “Harcamalarınızda ne savurgan, ne cimri olun, ikisi arası
ölçülül bir yol tutun.” [\[45\]](#)
وَابْتَغِ
فِيمَا
اَتَيكَ
اللهُ
الدَّارَ
اْلاَخِرَةَ
 وَلاَ
تَنْسَ
نَصِيبَكَ
مِنَ
الدُّنْيَا
 “Allah’ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu gözet, dünyadaki
payını da unutma.”[\[46\]](#) Ayetleri teşkil etmektedir. Dünyanın geldiği bu
aşamada egoizmin, pragmatizm ve nihilizmin had safhaya ulaştığını, daha fazla tüketmek
için daha fazla üretmenin nihai hedef hâline geldiğini, doğal kaynakların
hoyratça kullanıldığını, çevrenin ve doğanın acımasızca tahrip edildiğini
görüyor ve üzülüyoruz. Hâlbuki ölümlül varlık
insanın sınırlı ve sorumlu davranması, gözül kadar gönlünün de
doyurulması, fani dünyanın çatışma değil, huzur ortamına çevrilmesi
büyük bir önem arz etmektedir. Not: Bu vaaz, Hamburg Din Hizmetleri
Ataşesi Doç. Dr. Ömer Yılmaz Tarafından yazılan aynı başlıklı makalesi
düzenlenerek oluşturulmuştur. Yazının orijinali Diyanet Avrupa Aylık Dergi Nisan 2010
sayısında yayınlanmıştır. Kadir HATİPOĞLU

[\[1\]](#) Buhârî, Rikak, 10; Müslim, Zekat, 116-119 [\[2\]](#) Alak, 1-5 [\[3\]](#) Fazlurrahman, Anahatlarıyla Kur'an, Ankara Okulu, Ankara 2007, s. 29 [\[4\]](#) Meâric, 19-21; Fecr, 16, 20; Nisa, 28; Nahl, 4; Ahzâb, 72; A'raf, 200; Araf, 179 [\[5\]](#) Alak, 6, 7 [\[6\]](#) Fazlurrahman, a.g.e, s. 68 [\[7\]](#) Tin, 4 [\[8\]](#) İsrâ, 70 [\[9\]](#) Ahzâb, 72-73; Haşr, 21 [\[10\]](#) Kıyâme, 36 [\[11\]](#) Mü'minûn, 115 [\[12\]](#) Bakara, 30 [\[13\]](#) Sad, 75 [\[14\]](#) Bakara, 31 [\[15\]](#) Hicr, 29 [\[16\]](#) A’râf, 11; Kehf, 50 [\[17\]](#) Lokman, 20; Nahl, 12 [\[18\]](#) Hac, 36, 37, 65; Câsiye, 12; İbrahim, 32-33; Lokmân, 20 [\[19\]](#) Furkân, 77 [\[20\]](#) Zâriyat, 16, 56; Hicr, 99 [\[21\]](#) Hicr, 26; Enam, 2 [\[22\]](#) Bakara, 44; Âl-i İmrân, 65, 118; Mâide, 58, 100; En’am, 32; Enbiya, 10 [\[23\]](#) İnsan, 3 [\[24\]](#) Tekasür, 8 [\[25\]](#) Müzzemmil, 8 [\[26\]](#) İbrahim, 3; ve bak Nâziât, 37, 39; Duhâ, 4 [\[27\]](#) Haşr, 18 [\[28\]](#) Âl-i İmrân, 185 [\[29\]](#) Muhammed, 36) [\[30\]](#) Kehf, 45, 46 [\[31\]](#) Ahzâb, 28, 29 [\[32\]](#) Müslim, Zühd, 20-25 [\[33\]](#) Buhârî, Rikak, 17 [\[34\]](#) Sad, 32 [\[35\]](#) Buhârî, Savm, 51, 55 [\[36\]](#) Buhârî, Nikah, 1 [\[37\]](#) Cuma, 10 [\[38\]](#) İnşirah, 7 [\[39\]](#) Enbiya, 105 [\[40\]](#) Necm, 39 [\[41\]](#) Âl-i İmran, 14) [\[42\]](#) Neml, 16 [\[43\]](#) İsrâ, 70 [\[44\]](#) Ali İzzetbegoviç, Doğu ve Batı Arasında İslam, terc. Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul, trz. s. 240 [\[45\]](#) Furkan, 67 [\[46\]](#) Kasas, 77

[islam ve Hayat,Güncel Vaaz ve Hutbeler](#)